

مقالات برگزیده‌ی سومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران، بهار ۱۳۹۲

با همکاری:

کرسی یونسکو در سلامت اجتماعی و توسعه‌ی دانشگاه تهران، انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، انجمن انسان‌شناسی ایران، انجمن جمعیت‌شناسی ایران، مؤسسه‌ی علمی آموزشی مبتکران، مؤسسه‌ی مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور، دانشگاه علوم پزشکی و توان بخشی، مرکز تحقیقات مدیریت رفاه اجتماعی دانشگاه علوم پزشکی و توان بخشی، شرکت مادر تخصصی عمران شهرهای جدید، دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران، پردیس البرز دانشگاه تهران، مؤسسه‌ی مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران، مرکز تحقیقات کنترل دخانیات، جمعیت مبارزه با استعمال دخانیات ایران، مؤسسه‌ی رحمان، شهرداری تهران، شورای اسلامی شهر تهران، وزارت کشور، سازمان امور اجتماعی کشور، مؤسسه‌ی پژوهش توسعه‌ی اجتماعی آفرینش، مؤسسه‌ی مطالعات دین و اقتصاد

جلد دوم:

آسیب‌های شهری و سکونت‌گاهی

ا. ج. ا.

انجمن جامعه‌شناسی ایران،

مرکز مطالعات و تحقیقات زنان، دانشگاه تهران

سرشناسه: همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران (سومین: ۱۳۹۷: تهران)
عنوان و نام پدیدآور: آسیب‌های شهری و سکونت‌گاهی / برگزارکنندگان انجمن جامعه‌شناسی ایران و مرکز مطالعات و تحقیقات زنان دانشگاه تهران، با همکاری کرسی یونسکو در سلامت اجتماعی ... [و دیگران].

مشخصات نشر: تهران: نشر آگاه، ۱۳۹۸

مشخصات ظاهری: ۲۲۰ ص:، جدول، نمودار: ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۶-۴۱۹-۴

فروست: مقالات برگزیده‌ی سومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران، بهار ۱۳۹۷؛ جلد دوم.

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: با همکاری کرسی یونسکو در سلامت اجتماعی و توسعه‌ی دانشگاه تهران، انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات، انجمن انسان‌شناسی ایران، انجمن جمعیت‌شناسی ایران، مؤسسه‌ی علمی آموزشی مبتکران، مؤسسه‌ی مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور ...

موضوع: انحراف اجتماعی — ایران — کنگره‌ها (Deviant Behavior - Iran -- Congresses)

موضوع: مسائل اجتماعی — ایران — کنگره‌ها (Social Problems - Iran -- Congresses)

موضوع: جنبه‌های اجتماعی — ایران — جنبه‌های اجتماعی — کنگره‌ها (Suburban Life - Iran -)

(Social Aspects -- Congresses)

شناسه‌ی افزوده: انجمن جامعه‌شناسی ایران

شناسه: افزوده: دانشگاه تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات زنان

شناسه: افزوده: یونسکو، کرسی آموزش سلامت

سازمان: یونسکو: UNESCO Chair in Health Education

کتاب‌شناسی: کنگره: HN۶۷۰/۲

کتاب‌شناسی: دیوبی: ۳۶۱/۱۰۹۵۵

کتاب‌شناسی: کتاب‌شناسی: ۵۸۴۰۱۳۸

مقالات برگزیده‌ی سومین همایش ملی

آسیب‌های اجتماعی ایران، بهار ۱۳۹۷

جلد دوم: آسیب‌های شهری و سکونت‌گاه

چاپ یکم: پاییز ۱۳۹۸، آماده‌سازی و نظارت بر چاپ: دفتر نشر آگاه

ویرایش صوری: نسرين اسدي جعفري؛ ناظر چاپ: ... بخش

طراح جلد: محمودرضا لطیفی

چاپ و صحافی: فرهنگ‌بان

شمارگان: ۳۳۰ نسخه

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است

انتشارات آگاه

خیابان انقلاب، بین اردیبهشت و ۱۲ فروردین، شماره‌ی ۱۳۴۰، تهران ۱۳۱۴۶

تلفن: ۶۶۴۶۷۳۲۳، ۶۶۴۶۰۹۳۲

فروش اینترنتی: www.agahbookshop.com

قیمت: ۳۳،۰۰۰ تومان

فهرست

- ۹ **میر طاهر موسوی** **مقدم**
- فصل یکم:** بررسی پیرامون شناختی اجتماعی نزاع در مناطق حاشیه نشین شهر اراک (سال ۱۳۹۶)
- ۱۷ **عباس خسروانی، رضا علی محسنی و حبیب صبوری خسروشاهی**
- فصل دوم:** مطالعه‌ی رابطه‌ی پیگان‌ها - اجتماعی با سرمایه فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی - سیاه‌شیراز شمال و جنوب کلان‌شهر تبریز
- ۴۳ **محمدباقر علیزاده‌اقدم، نگار ریچی تبریزی و ابراهیم اکبری**
- فصل سوم:** زنان حاشیه‌نشین و تله‌ی خشونت در خانواده: مطالعه‌ی شهر کرمانشاه
- ۷۳ **علی اصغر اسماعیل‌زاده و علیرضا آینه**
- فصل چهارم:** مطالعه‌ی مروری میزان تحقق زیست‌پذیری شهری در شهرهای جدید ایران؛ فراتحلیل ۸۲ پژوهش درباره‌ی شهرهای جدید ایران از ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۶
- ۹۵ **حسین ایمانی جاجرمی و مهدی مسعودیان**
- فصل پنجم:** بی‌خانمانی و عوامل مؤثر بر آن با تأکید بر عوامل ساختاری
- ۱۳۱ **سپه‌یلا صادقی‌فسائی و فاطمه آرمان**

- فصل ششم: شکل‌گیری پدیده‌ی حاشیه‌نشینی با تأکید بر علت‌ها و پیامدها؛ مطالعه‌ی محله‌ی دیزج و خضر در استان همدان
۱۶۹ سمیه سلیمانی و محمد سلیمانی
- فصل هفتم: مشکلات و نیازهای زنان باردار بی‌خانمان شهر تهران؛ پژوهشی کیفی
۱۹۷ ستار پروین و صابره صادقی

مقدمه

جامعه به‌تر و زمینه‌ها: شکل‌گیری تغییرات و تحولات اجتماعی است و نوع مواجهه و سازش‌پذیری به آن نشان‌دهنده‌ی میزان کارایی آن جامعه و نهادهای آن است. تغییرات اجتماعی به‌عنوان جزء جدایی‌ناپذیر جامعه (لزوماً نشانه‌ی پیشرفت یا پسرفت در سبک زندگی، رفاه و شهرت نیست، بلکه اثربخشی مفید یا عدم اثربخشی نشانگان اصلی نظم و بستگی، پیشرفت و توسعه خواهد بود. از طرفی، الگوی عمل و نظام‌های جاری پذیرفته شده‌ی افراد و گروه‌های اجتماعی ارتباطی گسست‌ناپذیر با راست‌کارکردها و کژکارکردها دارد و اهمیت و نقش سیاست‌گذاری اجتماعی را، اعم از حاکمیتی و عرصه‌ی عمومی، نمایان می‌کند. تجارب تاریخی و اجتماعی نشان می‌دهد هر جامعه‌ی تغییرات اجتماعی و الگوهای کنش جمعی برگرفته از نظام ارزشی مقبول و برخاسته از جوشش‌های جاری در بطن و متن جامعه و در قالب عرصه‌ی عمومی باشد و در روندی تدریجی با «تجربه‌ی زیست‌گنجی جمعی» شکل گرفته باشد، امید به به‌نگارش این الگوها بیش‌تر می‌شود و می‌توان امید داشت که کژکارکردها و ناهنجاری‌های اجتماعی کاهش یابد.

بی‌توجهی به قاعده‌ی پیش‌گفته و اشتیاق و شتاب عرصه‌های حاکمیتی در به‌انقیاد کشیدن و بلعیدن عرصه‌ی عمومی و هنجارهای تجربه‌شده‌ی آن هندسه‌ی ناموزونی را شکل می‌دهد که حاصلی جز تغییرات اجتماعی عمودی، دستوری و بخشنامه‌ای ندارد و اغلب نیز نگاه‌های خاص‌گرایانه غلبه می‌یابد و نظام

ارزشی و هنجاری مقبول جامعه را به حاشیه می‌راند. دقیقاً در همین اوضاع است که عرصه‌ی عمومی با عرصه‌ی سیاسی بلعیده می‌شود و روند بیگانگی‌ها، زوال همبستگی و سرمایه اجتماعی، کاهش نظم و واگرایی‌ها شکل می‌گیرد و گونه‌های متنوعی از مسائل و آسیب‌ها جامعه و شهروندان را به ناکامی، هنجارشکنی، ناهم‌بستگی و انسجام کم‌رنگ اجتماعی سوق می‌دهد.

پرواضح است که اگر ناکارآمدی در حوزه‌ی اجتماعی در پیوند دائم و دوسویه با ناکارآمدی سیاسی و مدیریتی باشد و انواع نابرابری‌های طولی و عرضی در یک رابطه‌ی «هم‌افزاینده» تشدید شود، آسیب‌ها را در عرصه و سرزمین و جوامع و گروه‌های اجتماعی و افراد تولید و تکثیر می‌کند.

شرایط اضطرار جامعه‌ی ایران حاکی از آن است که آسیب‌های اجتماعی طی سه دهه گذشته فراوانی بیش‌تری داشته و افراد و گروه‌های بیش‌تری را به کام خویش کسانده است؛ سنخ و گونه‌ی آسیب‌ها و عناوین آن بسط و گسترش قابل توجهی داشته است؛ سرعت شکل‌گیری و پیدایش و تغییر شکل آسیب‌ها و تبدیل آن‌ها به توبه‌ها، حاد و حادتر و حالت‌های تلفیقی به صورت قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است. آسیب‌های اجتماعی وضعیتی «چندلایه» به خود گرفته است که طبعاً برنامه‌ریزی برای کاهش آن مستلزم عزم ویژه‌ی ملی و اجرای روش‌ها و برنامه‌ریزی‌های دقیق و عالی قابل اجرا و سازگار با وضع جامعه است؛ و اقدامات انجام‌شده و فواید پای‌خیز در قالب «برنامه‌ی تقسیم کار ملی» تأثیرات ملموسی نداشته و ضرب‌آهنگ آسیب‌ها فراتر از اقدامات در حال اجراست.

برخلاف نظراتی که گاه تحت عنوان «فروپاشی اجتماعی» مطرح می‌شود، وضعیت این‌گونه نیست و جامعه‌ی ایران به صورت توأم و هم‌زمان از پتانسیل‌ها و منابع ارزشمند و فرصت‌هایی برخوردار است که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد، ولی در عین حال گسترش آسیب‌ها تبدیل به یک مسئله‌ی مهم اجتماعی شده است و نیاز به یک سیاست‌گذاری اجتماعی جامع، واقع‌بینانه و فارغ از رویکرد سیاسی و خاص‌گرایانه دارد.

بی‌مناسبت نخواهد بود اگر اشاره شود که در دو سال اخیر مسائل و آسیب‌های

اجتماعی در سطح متصدیان مدیریتی کشور در کانون توجه بوده است. این موضوع را می‌توان در برگزاری جلسات متعدد و تدوین سندی با عنوان «تقسیم کار ملی» دید که مبنای اقدامات مربوطه قرار گرفته است. با این همه و با مغتتم شمردن عزم و اراده‌ی حاصل در مجموعه‌ی مدیریتی کشور، به اختصار دو نکته قابل یادآوری است: یکم، در تدوین دستورالعمل «تقسیم کار ملی» مشورت کافی با اصحاب اندیشه و دانشگاهیان و فعالان مؤثر اجتماعی و نهادهای فعال در عرصه‌ی عمومی صورت نگرفته است، لذا کاستی‌ها و یک‌جانبه‌نگری‌هایی در این سند و با عطف توجه بیش‌تر به جنبه‌های سطحی و نمادین، از جمله نواقص جدی آن، دیده می‌شود. دوم، مستندات و نحوه‌ی اولویت‌دادن و دسته‌بندی‌های ارائه‌شده در این سند مشخص نیست. ضمن قابل تأمل بودن بعضی از عناوین آسیب‌های منتخب و نحوه‌ی مدیریت و ساماندهی آن‌ها، این‌که امکان اجرایی شدن سند فراهم آید جای بحث و تأمل جای دارد.

امیدواریم با مباحث پیش‌شده در قالب همایش بهار ۱۳۹۷ و کتاب‌های مربوط به «مقالات برگزیده‌ی همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران» فرصتی فراهم شود تا بتوان به بررسی دقیق، علمی و بی‌طرفانه‌ای پرداخت و کمکی شایسته به اصلاح و تقویت این سند کرد.

برای تحقق وضعیت اجتماعی مناسب به آن دسته از اقدامات مؤثر، شناخت، رصد، ارزیابی و سپس ارائه‌ی توصیه‌ها و تجویزهای مناسب با جامعه‌ی ایران نیاز است که نهادهای مدنی، علمی و دانشگاهی در حیطه‌ی وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی خویش به آن می‌پردازند. لذا طی دوره‌ی اخیر با ابتکار انجمن جامعه‌شناسی ایران در دو نوبت همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران در سال‌های ۱۳۸۰ و ۱۳۹۱ برگزار شد که در آن، ضمن تبادل نظر پژوهشگران و اساتید و دانشجویان و فعالان اجتماعی، نتایج حاصل در چهارده جلد در قالب مجموعه مقالات منتشر و در اختیار متصدیان و علاقه‌مندان قرار گرفت.

مطابق برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته مقدمات سومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی ایران در قالب همکاری مشترک انجمن جامعه‌شناسی ایران و مرکز مطالعات و تحقیقات زنان دانشگاه تهران از پاییز ۱۳۹۶ آغاز و با یاری

خداوند متعال در واپسین روزهای بهار سال ۱۳۹۷ برگزار شد. محورهای علمی برگزاری سومین همایش شامل موارد زیر بود:

— دستاوردهای مفهومی — نظری و رویکرد تاریخی — تحلیلی به آسیب‌های اجتماعی؛

— وضعیت موجود آسیب‌های اجتماعی؛

— سبب‌شناسی آسیب‌های اجتماعی، آثار و پیامدهای آن؛

— روند تغییرات و تحولات آسیب‌های اجتماعی در دهه‌های اخیر و آینده‌نگری آن؛

— ارزیابی سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ها و ساختار مدیریت آسیب‌های اجتماعی؛

— راهکارها، پیشگیری، مداخله، کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی؛

— شناسایی به‌ترتیب، فرصت‌های موجود و امکان‌سنجی در کاهش آسیب‌ها؛

— تحولات جهانی و آسیب‌های اجتماعی ناشی از آن.

هم‌چنین موضوعات پیشنهاد شده برای ارائه‌ی مقالات پژوهشگران ارجمند در یازده عنوان کلی اعلام شده بود:

۱. آسیب‌های خانواده (همسرآزاری، خشونت خانگی، طلاق، باهم‌باشی)؛
۲. آسیب‌های جامعه‌ی زنان (خشونت علیه زنان، دانه‌شدن فقر، تن‌فروشی)؛
۳. آسیب‌های شهری و سکونت‌گاهی (آسیب‌های ناشی از حاشیه‌نشینی، مسکن ناپه‌نجار، تک‌دگی)؛
۴. آسیب‌های کودکان، نوجوانان، جوانان، سالمندان (کودک‌نار و خیابان، کودک‌آزاری، دختران فراری، ازدواج کودکان و نوجوانان، سوءاستفاده از کودکان)؛
۵. آسیب‌های حوزه‌ی سلامت اجتماعی و روانی (بحران هویت، آنومی، خودکشی، خودآزاری)؛
۶. بزهکاری، جرم و جنایت (وندالیسم، قتل، سرقت، قاچاق انسان، قاچاق اعضای بدن)؛
۷. اعتیاد و قاچاق مواد مخدر (اعتیاد و قاچاق مواد مخدر سنتی و صنعتی، پیامدهای اعتیاد)؛

۸. آسیب‌های نوپدید (اعتیاد اینترنتی، آسیب‌های فضای مجازی)؛
۹. آسیب‌های اقتصادی (قاچاق کالا، فساد اداری و جرائم مالی و اقتصادی، پول‌شویی)؛
۱۰. رفتارهای جنسی نابهنجار (انحرافات جنسی، رفتارهای پرخطر جنسی)؛
۱۱. فراتحلیل آسیب‌های اجتماعی در هر یک از موضوعات ده‌گانه‌ی فوق.

با به‌فرجام‌رسیدن روند دریافت چکیده‌ی مقالات، جمعاً ۵۵۰ چکیده دریافت و پس از انجام مراحل داوری علمی تعداد ۳۹۰ چکیده انتخاب و در قالب کتاب مجموعه‌ی چکیده‌ی مقالات تقدیم اندیشمندان، پژوهشگران، سیاست‌گذاران، بر نه‌یران و دست‌اندرکاران کشور شد. از جمله ویژگی‌ها و نقاط قوت این چکیده‌ها حضور فعال و مؤثر پژوهشگران جوان از سراسر کشور به‌عنوان نویسنده و همچنین وجود چکیده‌های متعدد با جهت‌گیری مسائل و آسیب‌های مربوط به استان‌ها، شهرستان‌های مختلف کشور، همراه با توصیه‌ها و راهکارهای بومی است.

همایش سوم روزهای سی‌ام و سی‌و یکم خردادماه در تالار ابن‌خلدون دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران برگزار شد. هم‌زمانی برگزاری همایش با درگذشت استاد فقید، مرحوم دکتر محمدامین قاسمی (رئیس سابق انجمن جامعه‌شناسی ایران) موجباتی فراهم آورد تا بخش مهمی از مراسم به تجلیل و نکوداشت خدمات ارزشمند این عزیز دانشمند اختصاص یابد. در دو روز برگزاری همایش علاوه بر نشست‌های علمی و ارائه‌ی سخنرانی‌ها و مقالات که با حضور اساتید برجسته و پژوهشگران گرامی صورت گرفت، ده نشست تخصصی با عناوینی که در پی می‌آید تشکیل شد که «رانه‌ی مطالب و دستاوردهای مفیدی از طرف شرکت‌کنندگان انجامید:

۱. نشست تخصصی «مسائل و آسیب‌های اجتماعی زنان»؛
۲. نشست تخصصی «نقد و ارزیابی سیاست‌گذاری در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی»؛
۳. نشست تخصصی «سلامت روانی و اجتماعی»؛

۴. نشست تخصصی «مسائل و آسیب‌های اقتصادی»؛
۵. نشست تخصصی «آسیب‌های حوزه‌ی خانواده»؛
۶. نشست تخصصی «آسیب‌ها و مسائل جمعیتی»؛
۷. نشست تخصصی «مسائل و آسیب‌های شهری با تأکید بر شهرهای جدید»؛
۸. نشست تخصصی «تجارب سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌ی آسیب‌های اجتماعی»؛
۹. نشست تخصصی «ارزیابی انتقادی کارکرد "نظریه پژوهش اجتماعی" در حل مسائل و آسیب‌های اجتماعی»؛
۱۰. نشست تخصصی «رسانه‌ها، فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی».

خوشبختانه، با افزایش متفاوت نسبت به همایش‌های قبلی، موفق شدیم مشروح مطالب ارائه‌شده در ده نشست و مراسم افتتاحیه و سخنرانی‌های روز اول و دوم را در یک مجلد مستقل منتشر کنیم که در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است.

در ادامه‌ی فعالیت دبیرخانه‌ی همایش و با همت و همکاری پژوهشگران محترم، در مجموع ۲۰۸ مقاله دریافت و با انجام داوری‌های علمی طی دو مرحله تعداد ۷۹ عنوان مقاله برای چاپ در نشست حاضر کتاب آماده شد که با عناوین زیر تقدیم اساتید، دانشجویان، پژوهشگران، سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران می‌شود:

- جلد یکم: آسیب‌های زنان و خانواده
- جلد دوم: آسیب‌های شهری و سکونت‌گاهی
- جلد سوم: آسیب‌های کودکان، نوجوانان، جوانان و سالمندان
- جلد چهارم: آسیب‌های نوپدید خانواده، بزهکاری، جرم و جنایت
- جلد پنجم: اعتیاد
- جلد ششم: آسیب‌های فضای مجازی
- جلد هفتم: آسیب‌های اقتصادی
- جلد هشتم: مسائل و مشکلات اجتماعی

در آخر لازم می‌دانم از حمایت و همکاری ارزشمند انجمن جامعه‌شناسی ایران و ریاست انجمن، جناب دکتر حسین سراجزاده؛ ریاست مرکز مطالعات زنان دانشگاه تهران، سرکار خانم دکتر ملیحه شبانی؛ سرکار خانم دکتر معصومه معارف‌وند، عضو هیئت علمی دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی و قائم‌مقام دبیر علمی؛ سرکار خانم دکتر پروین علی‌پور، دبیر اجرایی همایش و هم‌چنین همکاران محترم دبیرخانه و دانشجویان عزیز که فعالیت اجرایی داشته‌اند، همکاران محترم مرکز مطالعات زنان و انجمن جامعه‌شناسی سپاسگزاری کنم.

راه‌های و حمایت‌های کمیته‌ی محترم علمی، کمیته‌ی داوران و اساتید ارجمند موجب قدردانی فراوان است. همکاری مؤثر ریاست محترم دانشکده‌ی علوم اجتماعی، جناب دکتر سیدمهدی اعتمادی‌فر، و حامیان مالی و اجرایی همایش نیز باعث تشکر و قدردانی بسیار دارد.

هم‌چنین لازم است تشکر ویژه‌ی برگزارکنندگان همایش و اینجانب را تقدیم جناب حسین حسینیخانی، مدیر باکفایت و اخلاق‌مند نشر آگاه و همکاری ارزشمند ایشان نمایم که در حمایت و همراهی و همدلی سنگ تمام گذاشتند، هم‌چنین خانم نسرین اسدی‌جعفری که به اشتیاق و کوشش ویرایش‌های مقالات را بر عهده گرفتند.

امید است که مجموعه‌ی حاضر و برگزاری این همایش بتواند گامی مؤثر در کاهش مسائل و آسیب‌های اجتماعی کشور عزیزمان ایران بردارد.

گر هیچ نشانه نیست اندر وادی

بسیار امیدهاست در نومی‌دی

ای دل! مبر امید که در روضه‌ی جان

خرما دهی، از نیز درخت بیدی

مولوی

میرطاهر موسوی

دبیر علمی سومین همایش ملی
آسیب‌های اجتماعی ایران